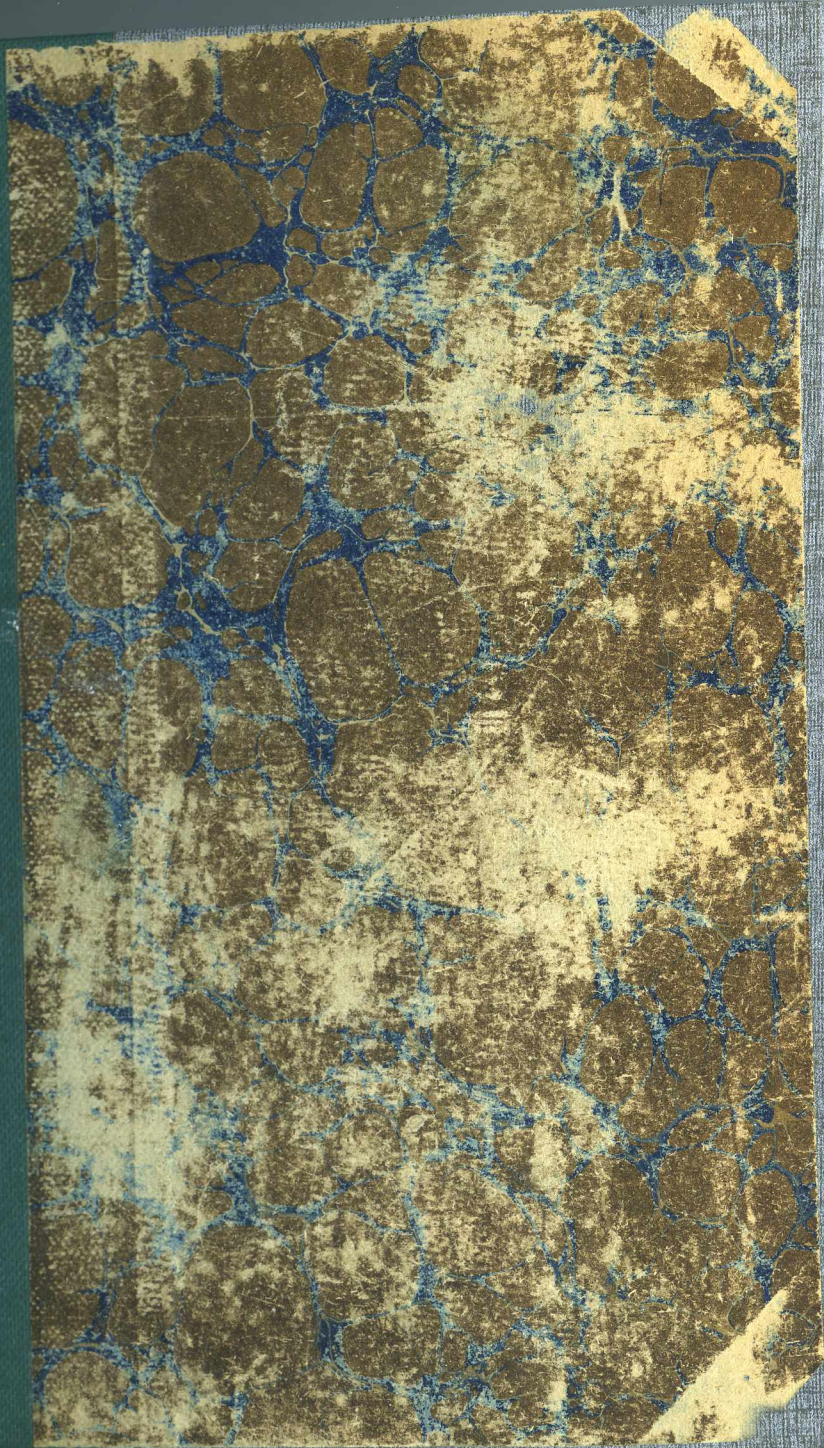

Politikai
röpiratok.

161.

161

1432

Kakov bi imao biti

SAVEZ

među

KRALJEVINOM HRVATSKOM I SLAVONIJOM

i

KRALJEVINOM UGARSKOM

s obzirom na međjusobne njihove odnošaje.

(Preštampano iz „GLASNOŠE“ br. 14. od 31. srpuja 1865.)

2.

U Beču.

Nakladom Abela Lukšića.

1865.

Opazka. Pod rečenim naslovom napisà jedan od prvih i najzaslužnijih naših domorodaca nakon izišavše listopadske diplome od godine 1860. odmah mjeseca studenoga iste godine svoje misli o državopravnih odnošajih trojedne kraljevine naprema kraljevini ugarskoj i ukupnoj cesarevini, i dadè ih mjeseca siečnja 1861. kao rukopis tiskati u posebnoj knjižici.

Premda je nakon toga našim saborskim i po kruni sankcioniranim zaključkom od 13. srpnja 1861., ovom našom najnovijom ali i najslavnijom stečevinom, rek' bi našom „velikom listinom“ (*Charta magna*), državopravni odnošaj trojedne kraljevine naprema kruni i kraljevini ugarskoj već riešen na temelju podpune ravnopravnosti, budući si naš sabor priuždržao sva temeljna prava ugarsko-hrvatskoga ustava sve do godine 1847, dakle i svekoliko zakonarstvo u zemaljskih poslovih, dosljedno i o novačenju i porezivanju, kao što ga je i od prije sám sobom a kašnje od godine 1790. slobodnom voljom u zajednici s kraljevinom Ugarskom na obćenitom saboru ugarskom izvršivao, prepustiv prema našem interesu dalji savez, — ako bi se nuždnim pokazao, — ugovoru, koi bi sklopile ove dvie kraljevine, — to mi pri svem tom drage volje ustupljujemo mjesta ovim mislim u svom listu „Glasonošii“, nadajući se, da će naši domorodci moć u istih naici i na koi taj nazor, kako bi se konačno dalo riešiti pitanje o našoj celokupnosti i ustavnosti, zatim budući državopravni odnošaj naprema cesarevini a i zastupstvo naše u obćenitom skupu svih narodnostih austrijanskih na temelju naše opeta stečene autonomije a u smislu diplome listopadske.

Uredništvo „Glasonošino“.

Dr BALLAGI GÉZA.

Slavjani, živeći pod krunom ugarskom, a navlastito Hrvati i Slavonci, ljube sa svim srcem narodnost i slobodu svoju, i s toga niti jesu niti mogu biti neprijatelji Magjarom; poznaju bo i štiju oni Magjare kao viteške i neustrašive branitelje od oba ova pomenuta, svakomu narodu najdragocienija amaneta; njihov takodjer primjer biaše, ko i silnije potaknu te stadoše življe njegovati svoju narodnost i slobodu. U borbi proti življu njemačkomu, ko i, kao što nam sviedoči desetolietna vlada pokojnoga cesara Josipa II., a i deset posljednjih, što ih preživismo, godinah, sa svojimi na germanizaciju i centralizaciju smierajućimi težnjami skrajnjom pogibelju pretiaše narodu jednomu i drugomu, bili su im Magjari bi reć vodje i subojnici, bili su im od naravi drugovi, s kojimi ih povrh toga još i zamienitim i sladkim vezom ljubavi spajaše povorka od tolikih viekova, što ih kao braća proživise u sreći i nesreći.

Nego ljubav ova, premda naravska i premda osnovana na zajedničkoj slavi prošlih vremenah, moradè u Hrvatih i Slavoncih i nehotice malo po malo padati i gubiti se, čím narod magjarski ne samo po svojih zastupnicih, kojih na obćenitom saboru kud i kamo više imadijaše, nego i po zajedničkih vlastih upravnih stadè prevagu svoju razvijati i služiti se njom na štetu i na propast slabijega mu druga.

Ima istina, da se nevracamo u davnija jošte vremena, uspomene dostojnih tragovah od svrhe vieka 17. i od početka vieka 18, koji nam sviedoče, da je već onda izmedju zastupnikah Hrvatske i Slavonije i stališah ugarskih, budući ovi bezobzirno gospodovati htieli nad onimi, bilo na saborih ugarskih neskladah i razprah radi pravah, što ih uživahu sdružene kraljevine; nego neskladi ovi i razpre ove mnogo laglje utaživale su se u ono doba, dok još i jednomu i drugomu narodu bijaše latinski jezik službeni; radi jezika bo i radi na-

rodnosti, s jezikom skopčane, nisu se još onda ovi politično-sjedinjeni narodi ciepali na stranke. Nego od godine navlastito 1830. zavladaše već žešće razpre izmedju stališah naroda jednoga i drugoga, kada većinu Magjarah obuzè nesretna ona misao, da slobodno i priekim načinom mogu na saborih svojih dirati u prava i u narodnost, pače i u istu celovitost kraljevinah sdruženih; kada uslied toga stadoše dolnju Slavoniju i grad Rieku, dà i svekoliko Primorje odkidati od Hrvatske; prava municipalna sdruženih kraljevinah, neobaziruci se na temeljne za njih zakone, čl. 120: 1715 i 58: 1790, ne samo pobijati kao sumnjiva, nego i samovlastno ih ukidati; unutarnje poslove sdružena naroda, koji se ticahu izklopno samouprave njegove, privlačiti u područje svoje; i napokon kada stadoše i isti sabor sdruženih kraljevinah, poslednju ovu svetinju političkoga im života, po svojoj volji uređjivati, i tim sve ono, što svakomu narodu treba da bude sveto i neoskvrnjeno, podkopavati.

Na sve ovo dodjè još godina 1848. i neograničena vlast u zaočas satvorena ministarstva magjarskoga, koje odgovorno bijaše jedino Magjarom, kao pretežnim na saboru ugarskom. Ovomu ministarstvu svezanih rukuh predani Hrvati i Slavonci neimadijahu očekivati ino, nego očitu, neodoljivu propast narodnosti svoje. Ovi i ini događjaji, kojih gorke uspomene neće nam se ponavljati ovdje; razdražiše srca Hrvatah i Slavonacah tim većma i tim ljuće, što su razviljenom dušom morali gledati, gdje se narodnomu i političkomu njihovu obstanku grob kopa baš onda, kada su drugi puci uzhićeni slavili radostnu onu dobu, gdje se kao narodi izbaviše; gdje kod svih narodah uskrsnù opet ravnopravnost, od Boga im data, i gdje opet ogranù sunce slobode, jednakosti i bratinstva. Koje tužne posledice nastadoše iz svega ovoga, i koji nemili udarci postigoše malo zatim domovinu jednu i drugu, to još živo osiećamo svikolici, niti je potriebno trošiti o tom riečih.

Sada, gdje su se po blagoj volji premilostivoga vladaoca sretnom kobi povratila prava i slobode narodom cesarevine austrijsanske, — sada radi se o tom, da se povrati opet i savez onaj, koji je sedam viekovah i pol pod jednom krunom skapčao narod hrvatsko-slavonski i narode ugarske. Svaki pako, koji je dobar i vieran sin domovine,

nemože želiti ino, nego da povraćeni savez bude takov, da uztraje na vieke i da neuzmogne ništa više razvrći ga i uništiti. U tom obziru, na koliko se je stvar ova po mogućnosti na sve strane zrelo i mnogo promatrala; mnogi iskreno osviedočeni ovako misle: da će oni, koji su pravi prijatelji saveza takova, koji sastoji u suglasju i slozi srdacah, i koji bi se izmedj obostranih narodah imao povratiti, te koji su stvar ovu zrelo promislili i prosudili bez svake pristranosti, teško naći za plemenitu ovu svrhu način shodniji, nego što je onaj, koji bi se podpuno slagao s prvobitnim, jurve pod kraljem Kolomanom godine 1102. sklopljenim saveznim ugovorom, to jest: da se i jednoj i drugoj kraljevini neoskvrnjena sačuva samostalnost kako u upravi tako i u zakonotvorstvu. Ovom samostalnošću nebi se u poslovi, koji su zajednički kraljevini jednoj i drugoj, kao što ćemo dole niže vidjeti, podnipošto izključivalo zamienito suglasje i uspješno sudielovanje, dapače silno bi se olahkoćivalo i podupiralo isto kao takovo, koje proizhodi iz slobodnoga porazumka zemlje jedne i druge.

Nije bo Hrvatom i Slavoncem ni na kraju pameti, da kraljevine Hrvatska i Slavonija budu od Ugarske sasvim razstavljene; misle dapače i žele Hrvati i Slavonci sklopiti s braćom Ugri savez prijateljstva, i to tiešniji, nego što bijaše odprije; a nadaju se, da će biti isti tim dugoviečniji, čim se osnivao bude ne toliko na sili, koliko na slobodnoj volji i slobodnom suglasju srdacah, koje će i onako potrebno biti jedino u onih zakonotvornih poslovi, koji bi bili zajednički zemlji jednoj i drugoj. — Da pako sveza ova nikada više neuzmogne prilike dati nenadanim medjusobnim razmiricam, potrebno će biti nastojati poglavito o tom: da se od strane Hrvatske i Slavonije nebudu na sabor ugarski onako, kao što se je činilo prije godine 1848., izabirali opet poslanici, koji bi kao cieloviti članovi saborski držani bili bezuzkratno pokoravati se volji većine magjarske; iz toga bo, i odtuda, što vrlo malo imade Hrvata i Slavonacah, vieših jeziku magjarskomu, kojim će se bez dvojstva sabor ugarski izklopno služiti, kad većina Magjarah na saboru sakupljenih nerazumije našega jezika, opet će prije ili poslie silno buknuti nesretni onaj predjašnji plamen od ne-

slogah i svihkolikih zalah, kojih se i dan danas tužnim srcem sjećamo, — od čega da nas Bog sačuva!

U mjesto poslanikah dakle trebalo bi da se u buduće svagda od strane sabora hrvatsko-slavonskoga šalje na sabor ugarski deputacija, sastavljena iz triputa onoliko članovah, koliko će ih kraljevine ove imat slati u vieće državno (Reichsrath) ili ma kako nazvano tielo, zastupajuće cielokupnu cesarevinu.

Ova deputacija hrvatsko-slavonska imat će sa deputacijom ugarskom o svihkolikih stvarih, koje su zajedničke domovini jednoj i drugoj, viećati u jeziku, što ga sučlanovi po volji svojoj budu odabrali; imat će se dogovarati o zakonih gradjanskih i kaznenih, u koliko moguće primierenih okolnostim kraljevine jedne i druge; rieču, bit će zadaća deputacije ove: u svihkolikih poslovih zajedničkih, kojih vrlo je mučno pače i nemoguće unapried potanko naznačiti, nu koji treba da budu svakako ustanovljeni medjusobnom privolom, zatim i o onih, koji će u smislu milostive diplome cesarske od 20. listopada 1860. preći u područje vieća državnoga, zamienito se dogovarati i porazumievati, i o uspiewu dogovorah i viećanjah ovih saboru hrvatsko-slavonskomu podnositi izviesće u jeziku narodnom. U područje pako sabora hrvatsko-slavonskoga spadat će zatim, čim razabere i prouči stvari zajedničke, što ih je deputacija hrvatsko-slavonska sa deputacijom ugarskom pretresla i dogovorila, zaključke sabora ugarskoga, koji će samo u Ugarskoj imati moć zakonitu, ili sasvine ili stranom, sa promienami ili bez promienah prigrljivati i od svoje strane, ili pako satvarati druge okolnostim i potreboćam svojim shodnije zaključke, i iste, da zadobiju moć zakona, podnositi Njegovu Veličanstvu da ih potvrdi.

Hrvatsko-slavonska dakle deputacija, koja će se izašiljati na svaki sabor ugarski, imat će od strane sdruženih kraljevinah biti i pri samom krunjenju kraljodonom, i držana će bit za kraljevine ove izhoditi svagda posebna diplomu inauguralnu, t. j. glaseću o krunjenju kralja i osiguravajuću ustavna prava ovih kraljevinah, kao što je to u običaju bilo do konca 17. vieka, i kao što

sviedoči i čl. 49: 1622, i diplomu izhodjenu podnositi domaćemu svomu saboru; riečju, nastojat će pomenuta deputacija, da s jedne strane savez domovine hrvatsko-slavonske sa Ugarskom bude jednakošću zakonah i inštitucijah doduše čim ozbiljniji i za obic kraljevine koristniji, ali s druge opet strane da se pravo vlastitoga zakonotvorstva istim kraljevinam sačuva u svakom obziru nepovriedjeno i neoskvrnjeno. — Da su pako kraljevine ove pravo to negda jurvé uživale, to nam, mûkom mimoišavši ostale spomenike starodavne, dovoljno i jasno svjedoče »*Constitutiones Regni Slavoniae*“ od god. 1492 i 1538., uvrštene takodjer u zakonik (*corpus juris*); pokazuje nam to i kašnji, po svjedočanstvu čl. 61: 1625, i 52: 1662 zavedeni običaj, po kojem su se k jednomu i drugomu stolu sabora ugarskoga slali u ime ovih kraljevinah govornici (*oratores*), a ne poslanici od pojedinih oblasti, koji govornici kao takovi bijahu vlastni, proti činom, kojimi bi stališi ugarski dirali u prava sdruženih kraljevinah, ogradjivat se i svoj »*Veto*“ izjavljivati; a da su se govornici često služili ovim pravom, svjedoče nam to mnogi spisi saborski. Kada su pako i u koliko kraljevine sdružene u svrhu, da im pravedna zahtievanja i tegobe lieka laglje nadju, u vlastitih svojih poslovih želile i tražile posriedovanje sabora ugarskoga, to su se tegobe i zahtievanja njihova, pošto ih je vlastiti njihov prabilježnik pismeno sastavio i uredio, i pošto ih je ponajprije dovoljno pretresla deputacija hrvatsko-slavonska, već u starodavna vremena u ime stališah i redovah hrvatsko-slavonskih iz sabora ugarskoga bez ičijega prigovora odpravljala previšnjemu mjestu; a i članci saborski, iza kako bi stigle bile odluke kraljevske, izradjivali su se takodjer jedino po prabilježniku i gotovo jedino sudielovanjem hrvatsko-slavonskih sučlanovah sabora ugarskoga, a nije se od strane Magjarah ni najmanje priečila samostalnost sdruženih kraljevinah, pače štovali su ju oni i u ovom obziru. Običaj ovaj bit će onim, koji su čitali starije spise saborske, ili koji su do godine 1830. sviedoci bili poslovanja saborskoga, jamačno tako poznat, da će teško ikoi od njih² moć o njem posumnjati; nego običaj ovi ukinu se priekim načinom onda stopram, kada težnja Magjarah, smierajuća podkopati posebni narodni sustav sdruženih kraljevinah, stadè rasti gorostasni-

mi koraci; onda bo, pošto latinski jezik sasvim prognaše iz vicéanjah saborskih, lahko im podjè za rukom, prabilježnika kraljevinah sdruženih pod izlikom, što bijaše neviešt jeziku magjarskomu, na očevidnu štetu istih kraljevinah ukloniti, da neizvieščuje i nepredlaže više stvarih njihovih. Čim se pako na ovi način razoriše i porušiše takova, tečajem tolikih viekovah posvećena braništa i bedemi prijateljskoga saveza izmedj ovih sdruženih odprije narodah, dà li će se čuditi itko, što nastadoše tužne one posledice, što ih gori napomenusmo?

Kada se dakle dogovarati i kada viećati valja o tom, da se predjašnji savez medju ovimi narodi opet povrati tako, da se sloga nikada više neizvrgne u neslogu, i da iz jedinstva nepronikne nikada više propast narodu i jednomu i drugomu, nego da po blagoj slozi svih srdacah od dana do dana sve to većma raste i uspieva snaga i sreća domovine jedne i druge: nemože tad zaista govora bit o tom, da se satru ili stegnu starodavna prava sdružena naroda, nego može se razborito govoriti samo o tom, da se zavede takova, okolnostim sadašnjega vieka primierena inštitucija, koja će, što najvećma moguće, sudarati se sa duhom saveza prvobitnoga, i koja će nam pružati što najkriepčije sredstvo, da uzmognemo postići svrhu ožudjenu. Sve ovo pako moguće će biti i to jamačno s uspjehom spasonosnim na način gori pomenuti, ako t. j. na saboru ugarskom sdružene ove kraljevine nebudu zastupane po poslanicih, nego po deputaciji regnikolarnoj, koja opet ne bude radila i viećala sa stališi kraljestva ugarskoga, nego jedino sa deputacijom istih stališah. Česa radi želiti nam valja: da deputacija ugarska ne bude veća od deputacije hrvatsko-slavonske, ili najviše da bude u njoj članovah onoliko, koliko bude ustanovljeno, da se od strane Ugarske šalje viećnikah u vieće državno, jer ako glede množine članovah s jedne i druge strane, koji će imat medju sobom viećati i dogovarati se, bude nerazmierna razlika, sliedit će odtuda neobhodno, da će većina imati prema znatnoj manjini nieku moralnu prevagu, a tim će sloboda u viećanju bit svakako stegnuta, — to pako da ne bude podnipošto.

Radi zamienite koristi i radi suglasja izmedju oba naroda, potrebita u svih poslovih važnijih, bilo bi po mnienju našem najprobi-

tačnije: da se od strane Ugarske u svrhu, da viećaju s deputacijom hrvatsko-slavonskom, izaberu oni upravo muževi, koji odredjeni budu kao viećnici za vieće državno; tako će bo samo i najvažnija ona pitanja, koja će kašnje imat doći u vieće državno, dozrievati pomalo u predbiežnom viećanju muževah, odabranih od strane kraljevine jedne i druge; a tim će se silno olahkoćivati i pretresanje i riešavanje istih u vieću državnom, gdje će Hrvate i Slavonce dopasti liepa zadaća: uzdržavati s jedne strane savez s Ugri, s druge pako nastojati o savezu s ostalimi državnimi viećnici plemena slavjanskoga; — dopast će ih zadaća veleznamenita: oživotvoriti spasonosan uzteg proti prevagi življa njemačkoga, u kojem uztegu nahodi se upravo prava moć i snaga cesarevine austrijske, koja treba da poslanstvo svoje traži i nalazi u samoj sebi a ne u odnošaju prema ostalim državam njemačkim. A kako su Hrvati i Slavonci svagda iskreno mislili naprama cesarevini austrijskoj, kako su neumorno, neštedeći ni života ni imetka, radili o tom, da se ukriepi ova cesarevina, kojoj bi pod zakriljem svikolici njezini narodi, uživajući vlastitu svoju samoupravu i slobodu, mogli postići najsrietnije stanje, svjedoče nam to jasno i bielodano načela, koja svečano očitovà njihov u poviestnici glasoviti sabor od god. 1848; evo bo sada nakon dvanaest godina, pošto se je u vieću državnom, sastavljen u najodabranijih muževah, puna četiri mieseca viećalo o budućem ustrojstvu cesarevine, biahu — kao što svjedoči milostiva diploma cesarska od 20. listopada 1860, ova bi reć charta magna austrijska — gotovo od rieči do rieči prigrljena ona načela, da se na njih kao na novom temelju iznova ustroji svakolika cesarevina.

Iz ovoga pako užega saveza medju narodom slavjanskim i ugarskim kolika će korist proizticati narodu jednomu i drugomu, i koliko će napose spasonosno i uharo biti za Ugarsku, ako narod magjarski ne samo nebude priećio, da sdruženi mu narodi mirno i slobodno uživaju prava svoja i njeguju narodnost svoju, nego ako im u promicanju svega toga na način, što ćemo ga niže razložiti, još i na ruku bude išao, vidi se to i po sebi, a viditi se može i iz dojdućih onih događajah, što ih lahko već unapred slutiti možemo. — Kada se jednom

razpade carstvo tursko, koje silnini koraci hrli u propast svoju, i kada se onda radilo bude o tom, da se opet povrate pod svetu krunu ugarsku one pokrajine, koje su negda već bile pod njom, neće li iste, kada vide sreću, napredak i blagostanje braće svoje slavjanske, u isto takovu savezu s Ugarskom rado tražiti sebi zaštitu i branište? — a nasuprot, ako narodnost i prava srodnih im narodah slavjanskih budu u pogibelji, neće li se tada srca stanovništva tamošnjega od Magjarah, kao od tlačiteljah plemena slavjanskoga, i nehotice otdijivati pače i izvirgavati u ćud upravo neprijateljsku? A neizkazana bit će to nesreća za prava ne samo krune ugarske, nego i iste cesarevine austrijske, kojoj će budućnost, kada se konačno odlučivala bude sudbina Istoka, najvećma visiti od toga, kako se je riešilo pitanje ovo.

Iz svega ovoga, što do sada rekosmo, sledi samo od sebe: da u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji u svihkolicih njihovih sastavnih čestih: u Krajini vojničkoj, dolnjoj Slavoniji, Primorju s gradom Riekom, i u Medjimurju (koje jedino hrvatskim pukom naseljeno, i kao što sviedoče stariji spomenici historički, do 16. vieka s Hrvatskom i Slavonijom skopčano bijaše, tek porodica grofovah Zrinjskih, koji bijahu i nasljedni vrhovni župani zaladski, glede političke uprave odciepi od Hrvatske, nego oštà i nadalje dio biskupije zagrebačke) treba da jezik narodni bude jezik službeni, i da se svikolici poslovi javni obavljaju izklopno u jeziku narodnom, koji je Magjarom i onako nepoznat, — i upravo zato sledi otduda nadalje, da se istim kraljevinam ima ne samo ostaviti u Zagrebu vlastito namiestništvo (Consilium), koje imadijahu i u prijašnja vremena, i koje su od godine 1840. stališi hrvatski i slavonski iz svojih saborah toliko putih opet tražili, zatim i banski stol kao sudište prizivno, nego da im se podigne i posebna vrhovna oblast juridičko-politička u Beču kao u središtu svekolike cesarevine, za riešavanje svakovrstnih poslovah, koji se podnosili budu samomu Nj. Veličanstvu; a vrhovna ta oblast da bude ili poput kancelarije erdeljske skupa sa kancelarijom ilirskom, koja bi se možda povratila opet za vojvodinu srbsku, kao što je negda bila, ili pako, ako za narod srbski, koji se je po zaključkih narodnoga

sabora od g. 1848 sdružio s Hrvatí i Slavonci, nepodje za rukom više izhoditi, nego samo poseban departemenat kod kancelarije ugarsko-dvorske, da se Hrvatom i Slavoncem dade posebna od upliva magjarskoga neodvisna kancelarija dvorska, gdje će se, poput kancelarije erdeljske, obavljati poslovi ne samo politički, nego i svikolici juridički kao pri sudištu vrhovnom; parnicah bo iz Hrvatske i Slavonije odpravljati u Peštu k stolu sedmorice (Septemviratu) neće dopuštati ni razlog taj, što su narodi ovi suvrstni, i s toga, što nemože jedan drugomu biti podredjen, a zatim ni razlog onaj, što su Magjari neviešti našem jeziku narodnomu, u kojem bi se svakako imale parnice iz sdruženih kraljevinah riešavati i odluke i presude izdavati. Budući pako da broj sudacah, koji iz Hrvatske i Slavonije namiešteni budu pri vrhovnom sudištu, neće dovoljan biti, da mogu sastaviti sbor od sedam članovah, moć će se u svrhu, da broj taj bude podpun, uzimati pravoslvi iz vojvodine srbske, koji možda pri kancelariji ugarskoj, ili iz Dalmacije, kad bi ovi dotle, dok se Dalmacija sjedini s Hrvatskom i Slavonijom, kod vrhovnoga suda kasacionalnoga služili, ili drugi koji sudci od jednoga ili drugoga ovoga sudišta, viešti narodnomu jeziku slavjanskomu; tim će se načelu samouprave narodne u onih stvarih, koje idu Hrvatsku i Slavoniju, i što se pravosudja tiče, podpuno zadovoljivati i u molbi vrhovnoj, a to sve bez ikakova novoga trha za blagajnu državnu.

Što se tiče: kakova da bude sistema javne uprave, i kako da se uredi zemaljski sabor kraljevinah Hrvatske i Slavonije, razumieva se samo po sebi, da se predmeti ti sasvim ostaviti imadu zastupnikom naroda hrvatsko-slavonskoga, da ih oni urede posve neodvisno od sabora ugarskoga; premda i tù priznati valja, da bi iz istih razlogah, što ih gori jurve navedosmo, vrlo uputno i probitačno bilo, kad bi se i ove velevažne, na ustrojstvo odnoseće se stvari u zamienitom suglasju sa Ugarskom, koje bi posredovati imala pomenuta deputacija, uredile, u koliko moguće, na način posve jednoličan.

Onih istih načelah, koja do sada razložismo glede namiera-

vana saveza Hrvatske i Slavonije s Ugarskom, valjalo bi se bilo držati i glede Vojvodine srbske, kad bi ista bila uzhtela sačuvati posebni svoj obstanak i kad nebi bila voljna sjediniti se neposredno ni s Hrvati i Slavonci a ni s Magjari; nego sad samo po sebi sledi: da kad je već Vojvodovina srbska utielovljena neposredno Ugarskoj, sduženim kraljevinam imao se je opet povratiti onaj dio Sriema, koji se je god. 1849. odciepio od Slavonije.

Na isti način valja uvažavati i smatrati i savez Hrvatske i Slavonije s Dalmacijom. Dalmacija jedino posredstvom ovih kraljevinah povratiti se može pod oblast svete krune ugarske; i s toga treba da se ista prije svega sjedini s kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom, da se podčini vlasti banskoj, i da u upravnom i zakonotvornom savezu bude sa svojim sestrama Hrvatskom i Slavonijom po uvjetih onih, koji u međusobnom vieću i dogovoru izaslanikah od jedne i druge strane budu ustanovljeni i po Nj. Veličanstvu potvrđeni. Kada pako savez ovaj podje za rukom, onda će kraljevina Hrvatska, Dalmacija i Slavonija, kao što negda, tako sad opet iznova biti jedno tielo moralno-političko i narodno, koje će, tako sastavljeno, rado stupiti u savez s Ugarskom.

U ovo područje sduženih kraljevinah imali bi povrh toga po pravu i pravici spadati i otoci kvarnerski a i onaj dio od Istre, koji se proteže do rieke Raše, kao starodavne medje Hrvatske. Ovo dakle zemljište, koje nepravednom sudbinom bi od Hrvatske odciepljeno, moglo bi se punim razlogom u prvom budućem vieću državnom tražiti da se povrati; i ako to, kao što se nadamo, pomoću prijateljah življa slavjanskoga, koji kao članovi siedili budu u vieću državnom, podje za rukom, povrnut će se isto milostju prejasnoga vladaoca nakon tolikih viekovah i majci svojoj, a i svetoj kruni ugarskoj.

Tako isto treba da kraljevine Hrvatska Slavonija i Dalmacija neoskvrnjeno čuvaju svoje pravo na one preplodne svoje i bujno negda cvietavše krajeve, koji dan danas još stenju pod jarmom turskim, i koji, trista jurve godinah odciepljeni od tiela svoga, spadali su negda k Hrvatskoj tja do rieke Vrbasa, a k Dalmaciji tja do izvora rieke Neretve.

Da je kojom srećom onda, kad se je posljednji mir ugovarao i sklopio s Turci, uvažavalo se zakonito pravo ovih kraljevinah, mogli bi se bili neznatnim doista trudom dobiti natrag oni krajevi; nego trebalo bi i sada još, da cesarevini austrijskoj pri nedvojbenom pravu, što ga glede njih imade, pripadu barem kao nieka naknada za nepravedno izgublenu Lombardiju. Na to bi jamačno privolile svekolike vlasti europejske, a teško da bi se pravednomu tomu zahtievanju odviše opiralo i isto carstvo otmansko, budući poznato, da su upravo stanovnici onih hrvatskih i dalmatinskih, sada turskih krajevah, najžešći svagda i najtvrdokorniji protivnici carstva turskoga, i da poglavito oni potiču bune i nemire u Bosni; — a s druge opet strane poznato je i to: da će se granice cesarstva austrijskoga, koje u ovih upravo stranah neimaju braništah od naravi, kao što treba učvrstiti moći, čim najprije u obziru geografičnom budu izjednačene, i da će tad biti osigurane i obezbiedjene proti Turkom i bez vojske krajišničke. A tim načinom koje će nastati blagotvorne posljedice! Neće više biti potreбно, stanovništvo od jednoga gotovo miliuna dušah u Krajini hrvatsko-slavonskoj sa znatnimi žrtvami blagajnice državne uzdržavati pod strogimi zakoni vojničkimi, i to lišeno svake slobode političke i posve razstavljeno od ostale braće, živuće u Provincijalu, raztrganu različitim obtočinami vojničkimi. I ovako će znatna ova kolicina naroda hrvatsko-slavonskoga napokon primiti odavna jurve zasluženu nagradu viernosti svoje; dobit će i uživati sa ostalimi podložnici cesarevine austrijske jednaku slobodu, osiguranu i ujamčenu premilostivom diplomom cesarskom od 20. listopada 1860. A da se živa ova želja, i u umnoženu državnom vieću od strane Hrvatske i Slavonije izražena bez ičijega prigovora, dakle sa privolom svih državnih viećnikah, izpuni čim sigurnije, kruto se nadaju Hrvati i Slavonci i u ovom obziru kriepkoj pomoći od ustavne svoje drugarice Ugarske; pamte bo dobro Hrvati i Slavonci, da su Magjari i na obćenitih saborih smatrali svagda Krajinu vojničku kao cielovit dio otačbine, podčinjen istim zakonom; da su muževno svagda podupi-

rali pravedna zahtjevanja, što su se izjavljivala od strane sdruženih kraljevinah, da bi im se opet povratile i utjelovile Krajine, koje onomu, na što određene bijahu, i onako neodgovaraju više, što se imenito reći može o gjenralatu varaždinskom i kotaru žumberskom (Sichelburger-Compagnie), koji se nalaze usred Hrvatske provincijalne, udaljeni od granice turske. — Nego žalibože ostadoše želje jalove, zahtjevanja bez uspiha pri svem tom, što su na svaki gotovo sabor dolazila u tom obziru previšnja obećavanja, i što se je uslied tih obećavanjah toliko putih satvaralo i članakah saborskih.

Ovo je dakle misao, koja nam je proiztekla iz čiste ljubavi prema narodu i domovini, i koju ovdje iskreno u kratko razložismo, — misao o načinu, kako bi se moglo riešiti pitanje velevažno i mučno, t. j. kako da se opet povrati i ustanovi žudjeni savez medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom. Dade li Bog, da misao ova zadovolji onomu, što žele i što očekivaju razboritije i umierenije glave kraljevine jedne i druge, čvrsto se tad nadati možemo, da će ovim putem pravednosti i čovječnosti, putem dakle prave i zamienite slobode, povratiti se opet izmedj vi-težkih ovih narodah na obću korist stara sloga; a blagoslivljat će i najkašnje potomstvo vrle one muževe, koji su radili i nastojali, da se je povratila. A i ostale pokrajine cesarevine austrijske, koje iz obzira bud' historičkoga, bud' narodnoga, bud' napokon materialnoga teže za posebnimi svojimi svrhami, koje su njim samim zajedničke, n. pr. Erdeljska sa Ugarskom, Galicija s Bukovinom, a na koliko od starine spada na pravo svete krune ugarske, takodjer s Ugarskom, Češka s Moravskom i Šlezkom, gornja i dolnja Austrija sa Salcburžkom i Tirolskom, Kranjska stranom sa Istrom i Goričkom, stranom pako sa Štajerskom i Koruškom, — mogle bi po primieru goripomenutom takodjer prigrliti ovo najshodnije i najuspješnije sredstvo, što im ga sama narav pokazuje, kako t. j. da složnimi silami i zamienitom pomoćju, a da neštetuje ni jedinstvo cesarevine ni samouprava njihova pokrajinska, promiču zajedničko svoje blagostanje narodno i materialno, i tim mogle bi složno raditi i nastojati, da se postigne namieravana svrha napredka obćenite sreće.

Dodatak i razjašnjenje.

Zajedničko sudjelovanje zakonotvorstva u obćenitih predmetih s Ugarskom treba da se steže samo na tako zvane ustavne zakone, tičeće se pravah temeljnih, kamo spadaju n. pr. i zakon o tisku (štampi), zakon o druženju, i o načelih političke uprave. Ostali predmeti morali bi se pridržati izključivo saboru hrvatsko-slavonskomu, kao i sve što se tiče narodnosti, dakle i čitavi predmet nastave, t. j. odgojivanja mladeži i sisteme naukah, u kojem obziru, kao što i u zakonotvorstvu glede administracije političke i pravosudne mora se pridržati u zajednici s Dalmacijom naša podpuna autonomia, kojoj će naša posebna dvorska vrhovna politička i pravosudna oblast najbolje odgovarati.

Ako bi pako Ugarska imala svoje posebno ministarstvo svomu saboru odgovorno, onda je posve naravno, da naš ministar, koi bi imao stajati na čelu naše zemaljske vlade, nemože biti ugarskomu nego našem saboru odgovoran. Na ovo bi trebalo obzir uzeti, kad se bude imala formulirati osnova o našem budućem sjedinjenju.

Osim gori naznačenih predmeta neće niti ostale krunovine, koje budu imale u posebnom oddielu državnoga vieća svoje zakonotvorstvo za one predmete, koji su njim bez ugarskih krunovina obćeniti, nikakvih drugih pitanjah ustupiti istomu oddielu državnoga vieća; odkud sledi, da niti mi svoje autonomije nesmiemo dati više stegnuti, nego to učine ostale pokrajine. Što se tiče poreza, na koliko se imade porez za potrebe čitave države opredieliti, to nemože biti o tom drugdje govora, nego na obćenitom zastupstvu čitave države, t. j. u sveobćem državnom vieću, gdje će biti sve krunovine carstva zastupane; dočim se usuprot moraju iz dosadanjega poreza našega odbiti sve svote, koje su se iz poreza državnoga za unutarnju upravu zemaljsku u svih strukah administrativnih upotrebljavale, pak se ova strana dosadanjega poreza imade smatrati ne kao državni, nego kao zemaljski porez, koi bude sačinjavao predmet našeg domaćeg saborskog dielokruga; naravnim načinom imade se za toliko umaliti državni porez, t. j. oni, koi bi bio opredie-

ljen za potrebe čitave države; i buduć da se polag nove sisteme ustavne možemo nadati jeftinijoj zemaljskoj administraciji, nego je bila dosadanja, to iz toga sliedi, da će se porez dosada na zemaljsku upravu trošeni svakako umaliti, nipošto pako nećemo, kako neki ljudi misle, osim onoga, što smo dosada kao državni porez (landesfürstliche Steuer) plaćali, još napose morat podnašati zemaljske upravne troškove, jer bi po tom upravu u mjesto olakšice novo opterećenje našega i dosada već odviše opterećena naroda sliedilo, što se nedade spojiti niti s pravdom niti s ustavnošću.

Nam je treba neizmjerne opreznosti u svakom obziru, naročito u našem odnošaju prama Ugarskoj, koi može biti za nas u svakom pogledu ubitačan, ako se potpunoma neosiguramo. Mi kao Slavjani nemožemo i nesmiemo podnipošto poći pravcem, koi bi nas odciepilo od ostale braće slavjanske u Austriji, i upropastio našu budućnost, već se imamo i moramo strogo držati cesarske diplome od 20. listopada god. 1860., jer bez iste neimade čitavi sadanji ustavni razvitak nikakva sigurna temelja, na kojem bi s uspiehom raditi mogli. Ako dakle Magjari nepriznadu valjanosti te diplome, i ako uztraže drugi temelj svojim zahtjevom, to se mi š njimi podnipošto družiti nemožemo, ako nećemo, da nam cijelo naše sadašnje ustavno gibanje ostane bezuspješno, što nijedan prijatelj zakonite slobode želiti nesmije.

Prva dakle točka i prvi uvieti družjenja našega moraju bñti temelji u rečenoj diplomu izraženi; ako na to Magjari nepristanu, onda nećemo mi biti krivi, nego oni, što želja za savezom medjusobnim neće moć nadvladati zapriekah iz ovakova postupka neobhodno proiztičućih.

DE BALLAGI GÉZA.

